

ОДЕСЬКА НАЦІОНАЛЬНА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ

ТАРАСЕНКО ВІКТОРІЯ СЕРГІЙВНА

УДК 349.3:364.65-056.24

**ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ДІТЕЙ-ІНВАЛІДІВ
В УКРАЇНІ**

**Спеціальність 12.00.05 – трудове право;
право соціального забезпечення**

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Одеса – 2005

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Одеській національній юридичній академії Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник доктор юридичних наук, доцент
ЧАНИШЕВА Галія Ісафієвна,
Одеська національна юридична академія,
завідувач кафедри трудового права
та права соціального забезпечення

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, старший науковий
співробітник
ХУТОРЯН Наталія Миколаївна,
Інститут держави і права ім. В.М. Корсецького
НАН України, провідний науковий співробітник
відділу проблем цивільного, трудового та
підприємницького права

кандидат юридичних наук, доцент
СТАШКІВ Богдан Іванович,
Чернігівський державний інститут права,
соціальних технологій і праці,
заступник директора з навчальної роботи

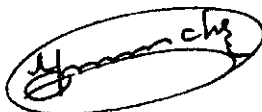
Провідна установа Національний університет внутрішніх справ
МВС України, кафедра трудового права,
м. Харків

Захист відбудеться 24 червня 2005 року о 10 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 41.086.03 Одеської національної юридичної академії за адресою: 65009, м. Одеса, вул. Піонерська, 2.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Одеської національної юридичної академії за адресою: 65009, м. Одеса, вул. Піонерська, 2.

Автореферат розісланий 23 травня 2005 року

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Музиченко П.П.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. В будь-якій соціальній державі соціальний захист – це один з найважливіших напрямків розвитку держави. Рівень її цивілізованості та суспільства визначається ставленням до найменш захищених та найбільш вразливих його членів, які потребують соціального захисту, у першу чергу до дітей-інвалідів. В умовах реформування економічної системи України у зв'язку з переходом до ринкових відносин діти-інваліди опинилися в найбільш тяжкому становищі.

Виділення дітей-інвалідів в окрему самостійну групу є життєво необхідним у зв'язку з їх незахищеністю, важкістю соціальної адаптації в суспільстві, що пов'язане з особливими умовами, в яких відбувається формування особистості дітей-інвалідів.

Нагляд за динамікою дитячої інвалідності та пошук шляхів впливу на неї, удосконалення чинного законодавства щодо соціального захисту дітей-інвалідів – одне з найважливіших завдань сучасної правової держави. Питання соціального захисту дітей з обмеженими фізичними можливостями не втрачає своєї актуальності, незважаючи на те, що цьому питанню постійно приділяється увага як на законодавчому рівні шляхом закріплення прав, пільг та компенсацій дітям-інвалідам, так і на суспільному рівні шляхом передбачення державних гарантій їх економічної та моральної підтримки.

Водночас головною проблемою дітей-інвалідів та сімей, в яких виховуються такі діти, є те, що на рівні органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій ці нормативно-правові акти не завжди виконуються, а відтак на практиці діти-інваліди нерідко позбавлені прав та гарантій, передбачених чинним законодавством.

В Україні відсутня єдина система обліку дитячої інвалідності, що викликає складності у вивченні цієї проблеми та необхідність прийняття заходів щодо її вирішення.

Все вищесказане, а також відсутність дисертаційних та монографічних розробок з даної проблеми, необхідність удосконалення чинного законодавства зумовлюють актуальність дослідження теоретичних та практичних проблем правового забезпечення соціального захисту дітей-інвалідів.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Теоретичні та практичні проблеми соціального захисту дітей-інвалідів досліджувались в межах виконання планової науково-дослідної роботи кафедри трудового права та права соціального забезпечення “Правове забезпечення праці та соціального захисту населення в умовах становлення соціально-орієнтованої

ринкової економіки в Україні” на 2001-2005 роки, яка є складовою плану науково-дослідної роботи Одеської національної юридичної академії “Правові проблеми становлення і розвитку сучасної правової держави” на 2001-2005 роки (державний реєстраційний номер 0101U001195).

Мета і задачі дослідження. Мета дослідження полягає у тому, щоб на підставі аналізу чинного законодавства про соціальний захист дітей-інвалідів та юридичної літератури з’ясувати основні проблеми правового регулювання і фактичної реалізації соціального захисту дітей-інвалідів та запропонувати шляхи їх вирішення.

Для досягнення зазначеної мети в дисертації ставляться та вирішуються такі основні завдання:

- доповнити категоріальний апарат права соціального захисту шляхом визначення понять “дитина з обмеженими можливостями”, “соціальний захист дітей-інвалідів”, “матеріальне забезпечення дітей-інвалідів”, “соціально-побутове забезпечення дітей-інвалідів” “медичне забезпечення дітей-інвалідів”, “працевлаштування дітей-інвалідів”;
- проаналізувати правове регулювання порядку встановлення інвалідності дітям;
- дослідити фактичний стан соціального захисту дітей-інвалідів в Україні;
- визначити складові механізму соціального захисту дітей-інвалідів;
- дослідити правові аспекти матеріального, соціально-побутового та медичного забезпечення дітей-інвалідів;
- охарактеризувати права та гарантії дітей-інвалідів у сфері освіти та праці;
- проаналізувати правове регулювання соціального захисту дітей-інвалідів у міжнародно-правових актах та законодавстві окремих зарубіжних країн для врахування міжнародних стандартів та позитивного досвіду у законодавстві України;
- розробити конкретні пропозиції та рекомендації щодо вдосконалення правового регулювання соціального захисту дітей-інвалідів.

Об’єктом дисертаційного дослідження є суспільні відносини у сфері соціального захисту дітей-інвалідів.

Предметом дослідження є теоретичні та практичні питання правового забезпечення соціального захисту дітей-інвалідів в Україні.

Методи дослідження. Методологічну основу дослідження складає діалектичний метод пізнання правових явищ. В дисертації використовувались наступні методи: історичний (сучасний стан регулювання соціального захисту дітей-інвалідів розглядається як результат розвитку національного законодавства, простежується розвиток понять

“інвалід”, “соціальне забезпечення”, “соціальний захист”); порівняльний (при аналізі вітчизняного законодавства та законодавства окремих зарубіжних країн); соціологічний (при проведенні дослідження автором було опитано 100 сімей, які виховують дітей-інвалідів з метою виявлення актуальних проблем, з якими зіштовхуються такі сім’ї); формально-логічний; системно-структурний, за допомогою яких здійснюється аналіз усієї системи соціального захисту дітей-інвалідів та визначаються загальні ознаки та специфічні риси видів соціального захисту. Усі методи дослідження використовувалися у взаємозв’язку для досягнення всебічності, повноти й об’єктивності дослідження та істинності наукових результатів. Теоретичні висновки й практичні рекомендації ґрунтуються на вимогах логіки щодо визначеності, послідовності та несуперечності суджень.

Основні положення та висновки, подані в роботі, ґрунтуються на аналізі чинного законодавства про соціальний захист, особливостей його застосування, досягнень загальної теорії права, трудового права, права соціального захисту, інших галузей права України та зарубіжних країн.

Теоретичну базу дослідження становлять праці відомих вчених України: В.С. Андріїва, Н.Б. Болотіної, Т.З. Герасимова, Б.І. Сташківа, І.М. Сироти, Б.С. Стичинського, Л.П. Шумної.

У роботі були використані також праці радянських вчених та вчених зарубіжних країн: Є.Г. Азарової, Т.Г. Войтчака, В.П. Данукіна, А.М. Єгорова, Н.А. Ємельянової, Р.І. Іванової, А.В. Іпатова, Т.Т. Копать, П.О. Маккавейського, Є.Є. Мачульської, А.І. Осадчих, О.В. Сергієні, В.Б. Смичка, М.П. Тулісова, Є.Г.Тучкової, Я.М. Фогеля та інших.

Нормативну та емпіричну основу дослідження становлять: Конституція України; міжнародно-правові акти у сфері прав людини; законодавство України та окремих зарубіжних країн щодо соціального захисту дітей-інвалідів; матеріали судової практики, діяльності органів праці та соціального захисту населення, державної служби зайнятості.

Наукова новизна одержаних результатів. Дисертація є першим комплексним дослідженням правових засад формування системи соціального захисту дітей-інвалідів, в якому вирішено ряд теоретичних проблем та визначено основні напрямки удосконалення чинного законодавства.

У межах здійсненого автором дослідження одержано такі результати, що мають наукову новизну:

– вперше запропоновано визначення понять “дитина з обмеженими можливостями”, “соціальний захист дітей-інвалідів”, “соціально-побутове забезпечення дітей-інвалідів”, “матеріальне забезпечення дітей-інвалідів”, “медичне забезпечення дітей-інвалідів”, “працевлаштування дітей-інвалідів”;

- обґрунтовано доцільність використання у чинному законодавстві замість поняття “дитина-інвалід” поняття “дитина з обмеженими можливостями”;

- визначено фактори, які сприяють дитячій інвалідності, її об’єктивні та суб’єктивні причини;

- виділено ознаки, які відрізняють дітей-інвалідів від інвалідів-дорослих;

- обґрунтовано доцільність запровадження медико-соціальної моделі інвалідизації особистості для встановлення інвалідності дітям;

- доведено необхідність прийняття Закону України “Про Уповноваженого з прав дитини” та запровадження посади Уповноваженого з прав дитини на державному і регіональному рівнях;

- визначено складові механізму соціального захисту дітей-інвалідів;

- вперше досліджено правові аспекти матеріального, соціально-побутового та медичного забезпечення дітей з обмеженими можливостями;

- вперше запропоновано класифікацію видів матеріального забезпечення дітей-інвалідів;

- проаналізовано права і гарантії дітей з обмеженими можливостями у сфері освіти та забезпечення працею та обґрунтовано необхідність встановлення додаткових гарантій щодо отримання дітьми-інвалідами освіти та працевлаштування;

- обґрунтовано доцільність прийняття Закону України “Про соціальний захист дітей з обмеженими можливостями” та запропоновано його структуру.

Практичне значення одержаних результатів. Висновки і пропозиції, що містяться в дисертації, можуть бути використані: у науково-дослідницькій діяльності для подальшої розробки проблем правового забезпечення соціального захисту дітей-інвалідів в Україні; у правотворчій діяльності з метою посилення соціального захисту дітей-інвалідів; у практичній діяльності органів праці та соціального захисту населення.

Результати дослідження можуть бути використані у навчальному процесі при викладенні курсу “Право соціального захисту України”, при підготовці і написанні підручників, навчальних посібників, курсів лекцій, практикумів із зазначеної дисципліни.

Апробація результатів дослідження. Результати дисертаційного дослідження доповідалися на науково-практичних конференціях: “Охорона дитинства. Дитяче право: теорія, досвід, перспективи” (Одеса, 25 травня 2001 року); 5-тій (57-мії) звітній науковій конференції професорсько-викладацького складу і аспірантів (Одеса, 22-23 квітня 2002 року); 6-тій (58-мії) звітній науковій конференції професорсько-викладацького складу і аспірантів (Одеса, квітень 2003 року); науково-практичній конференції

“Захист соціальних прав людини і громадянина в Україні: проблеми юридичного забезпечення” (Київ, 30 січня 2003 року); науково-практичній конференції “Захист соціальних та економічних прав людини: міжнародні стандарти та законодавство України” (Київ, 12 березня 2004 року); 7-мій (59-мій) звітній науково-практичній конференції професорсько-викладацького складу і аспірантів (Одеса, 22-23 квітня 2004 року).

Також автор брала участь у телевізійній передачі “Право знати” (м. Одеса), присвяченій правам дітей, та підготувала матеріал до юридичної енциклопедії для юнацтва. Автором були прочитані лекції в дитячому будинку інвалідів м. Одеси з питань соціального захисту дітей-інвалідів.

Публікації. Результати дисертації оприлюднені у 5 статтях у наукових журналах та збірниках наукових праць, 3 з яких – у фахових виданнях, перелік яких затверджений ВАК України.

Структура та обсяг дисертаційного дослідження. Дисертація складається з вступу, 3 розділів, які містять 8 підрозділів, висновків, списку використаних джерел (223 найменувань) та додатку – проекту Положення про подяку кращому дитячому парароботодавцю.

Загальний обсяг дисертації становить 221 сторінку. Основного тексту – 194 сторінки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У Вступі обґрунтовуються актуальність теми дисертації, зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, визначаються мета та завдання роботи, її об'єкт та предмет, наукова новизна та методологія роботи, характеризуються науково-теоретична, нормативно-правова та емпірична бази дослідження, оцінюються теоретичне та практичне значення одержаних результатів.

Перший розділ “Поняття та підстави соціального захисту дітей-інвалідів” складається з трьох підрозділів. У підрозділі 1.1 “Поняття “дитина-інвалід” за законодавством України” проаналізовані міжнародно-правові акти, в яких визначається поняття “інвалід”, та акти чинного національного законодавства, в яких застосовується поняття “дитина-інвалід”. У роботі простежуються історичні аспекти застосування поняття “інвалід” та аналізуються висловлені в літературі точки зору щодо сутності інвалідності.

Інвалідність у дітей означає істотне обмеження життєдіяльності, вона сприяє соціальній дезадаптації, що обумовлена порушеннями в розвитку, труднощами в самообслуговуванні, спілкуванні, навчанні, оволодінні в майбутньому професійними навичками.

У дисертації аналізується співвідношення понять “інвалідність” дорослих і дітей і виділяються ознаки, які притаманні тільки дітям-інвалідам.

Забезпечення дітям з обмеженими можливостями рівних з іншими громадянами прав вбачається у необхідності законодавчого закріплення рівних прав та можливостей дітей-інвалідів на освіту, працевлаштування, соціальне забезпечення, свободу особистості тощо.

Враховуючи міжнародно-правові акти, ратифіковані Україною, у роботі обґрунтовується необхідність використання у законодавстві України замість поняття “дитина-інвалід” поняття “дитина з обмеженими можливостями”. Останню можна визначити як дитину зі стійким розладом функцій організму, спричиненим захворюванням, травмою або вродженими вадами розумового чи фізичного розвитку, що зумовлюють обмеження її нормальної життєдіяльності, порушення в розвитку, труднощі в самообслуговуванні, спілкуванні, навчанні, оволодінні в майбутньому професійними навичками, яка потребує особливої турботи та першочергового забезпечення необхідною соціальною допомогою і захистом.

У роботі робиться висновок, що хвороби та інші розлади здоров'я у дитини, які призводять до настання інвалідності, викликані наступними несприятливими факторами: екологічно небезпечне середовище; низьке матеріальне становище більшості сімей, у зв'язку з чим батьки не можуть своєчасно забезпечити дітям-інвалідам належну медичну допомогу; якість медичної допомоги, яка надається дітям-інвалідам; поширення шкідливих звичок, ведення нездорового способу життя, що призводить до погіршення стану здоров'я населення України, у тому числі і дітей; економічні особливості країни і низький рівень розвитку різних галузей національної економіки; умови життя і соціальні умови. Автором також виділяються об'єктивні та суб'єктивні причини інвалідності.

У дисертації розкривається сутність “моделей” інвалідності та досліджуються критерії інвалідності.

У підрозділі 1.2 “Правове регулювання встановлення інвалідності дітям” підкреслюється важливість для дітей-інвалідів своєчасного встановлення інвалідності, оскільки залежно від цього батьки дітей-інвалідів одержують соціальну допомогу, пільги та компенсації, а в майбутньому самі інваліди з дитинства одержують соціальну допомогу, пенсійне забезпечення, а також певні пільги і компенсації, пов'язані зі станом здоров'я.

Рішення про встановлення інвалідності повинно ґрунтуватися на оцінці комплексу клінічних, психологічних, соціально-побутових факторів. При цьому повинні враховуватися характер захворювання, ступінь порушення функцій, ефективність лікування і реабілітаційних заходів, можливість соціальної адаптації, потреба у різних видах соціальної допомоги, можливість дитини успішно навчатися, контролювати свою поведінку, спілкуватися, обслуговувати себе і т. ін.

Особлива увага в дисертації звертається на необхідність розробки індивідуальної реабілітаційної програми для дитини-інваліда, яка має за мету, насамперед, ефективне медичне лікування та усунення причин, які можуть слугувати підставою для дискримінації дітей з обмеженими можливостями.

Водночас не всі хвороби є підставою для встановлення дитині інвалідності. Показаннями для встановлення інвалідності у дітей є патологічні стани, які виникають при вроджених, спадкових, здобутих захворюваннях та після травм. Тому діти, які мають захворювання різної важкості, слід поділити на 2 групи:

- діти, які мають захворювання, що дають право на встановлення інвалідності;

- діти з іншими серйозними проблемами зі здоров'ям, які страждають хронічними захворюваннями. Це велика група дітей, які за характером свого захворювання не можуть претендувати на отримання статусу інваліда, а, отже, не мають права на користування передбаченими законодавством пільгами і компенсаціями. Зазначена категорія дітей складає значну групу ризику та потребує певних пільг.

На відміну від дорослих, у дітей не визначають групи інвалідності, критерії дитячої інвалідності є суто медичними. Однак саме від соціальних факторів може залежати переростання хвороби у дитини у хронічний стан (за винятком наявності патологічного процесу). Тому автор обґрунтовує необхідність затвердження Інструкції про встановлення груп інвалідності у дітей, якою пропонується запровадити медико-соціальну модель встановлення інвалідності дітям.

У дисертації розглядаються умови та порядок встановлення інвалідності дітям, коло суб'єктів, наділених такими повноваженнями, та звертається увага на необхідність встановлення дисциплінарної, цивільно-правової та кримінальної відповідальності медичних працівників за невиконання або неякісне чи несвоєчасне виконання своїх повноважень щодо обстеження дітей та встановлення їм інвалідності.

У підрозділі 1.3 **“Поняття та форми соціального захисту дітей-інвалідів”** досліджується розвиток суспільних відносин у сфері соціального захисту інвалідів та законодавства про соціальний захист інвалідів, у тому числі дітей-інвалідів.

В роботі аналізуються норми міжнародно-правових актів, зокрема Конвенції ООН про права дитини 1989 року, Женевської Декларації прав дитини 1924 року, Декларації прав дитини 1959 року, Загальної декларації прав людини 1948 року, Декларації про права розумово відсталих осіб 1971 року, Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права 1973

року, Декларації про права інвалідів 1975 року щодо закріплення права людини на соціальний захист та вносяться пропозиції щодо приведення національного законодавства у відповідність до міжнародних стандартів.

Автор визначає соціальний захист дітей-інвалідів як систему гарантованих державою економічних, соціальних та правових заходів, що забезпечують дітям з обмеженими можливостями умови для подолання та компенсації існуючих у них обмежень шляхом надання необхідної допомоги, матеріального обслуговування, соціально-побутового, медичного забезпечення, та створюють умови для отримання ними освіти, професійної підготовки, забезпечення зайнятості, з метою створення рівних можливостей у суспільному житті з іншими громадянами.

У зв'язку з розгалуженою системою органів, які здійснюють контроль за дотриманням прав та інтересів дитини, в тому числі дитини-інваліда, і недостатньо ефективною їх діяльністю, в роботі доводиться доцільність запровадження в Україні Уповноваженого з прав дитини на загальнодержавному і регіональному рівнях.

Другий розділ “Правові аспекти матеріального, соціально-побутового та медичного забезпечення дітей-інвалідів” складається з трьох підрозділів. У підрозділі 2.1 “Матеріальне забезпечення дітей-інвалідів” аналізуються види матеріального забезпечення дітей-інвалідів, передбачені чинним законодавством. На підставі дослідження сучасного рівня матеріального забезпечення дітей-інвалідів робиться висновок про недостатність розмірів допомог та компенсацій для утримання і повноцінної реабілітації дітей-інвалідів.

Дітям-інвалідам держава гарантує право на матеріальне забезпечення за рахунок коштів Державного бюджету України, на державну соціальну допомогу на рівні прожиткового мінімуму. Автор звертає увагу на те, що встановлення у Державному бюджеті розрахункового розміру, який застосовується при визначенні розмірів державної соціальної допомоги для дітей-інвалідів відповідно до законів України “Про державну соціальну допомогу інвалідам з дитинства та дітям-інвалідам” та “Про державну соціальну допомогу особам, які не мають права на пенсію, та інвалідам” суперечить п.3.ст.46 Конституції України, ст.2 Закону України “Про державну соціальну допомогу інвалідам з дитинства та дітям-інвалідам”, ст.3, ст.26 Закону України “Про охорону дитинства”.

У дисертації звертається увага на те, що чинне законодавство не містить диференціації розміру соціальної допомоги залежно від важкості інвалідності, соціальних факторів, ступеня потреби дитини-інваліда у соціальному захисті.

Автором здійснено класифікацію видів матеріального забезпечення, яке надається дітям-інвалідам залежно від: періодичності виплати, форми

надання, суб'єкта отримання, джерел фінансування, юридичного факту, при встановленні якого надається забезпечення.

У підрозділі 2.2 “Соціально-побутове забезпечення дітей-інвалідів” аналізуються основні види соціально-побутового забезпечення дітей-інвалідів.

На підставі проведеного дослідження у роботі відзначається необхідність перегляду системи соціально-побутового забезпечення дітей-інвалідів та встановлення жорсткого контролю за належним та своєчасним виконанням чинного законодавства.

У дисертації підкреслюється важливість забезпечення гарантування доступності для дітей-інвалідів суспільних об'єктів і споруд, повітряного, наземного, морського транспорту. У зв'язку з цим пропонується заборонити видачу документів для будівництва таких об'єктів без урахування потреб інвалідів. При прийнятті в експлуатацію будинків і споруд після їх реконструкції необхідним є дообладнання їх засобами безперешкодного доступу людей з обмеженими фізичними можливостями та контроль за притягненням порушників до адміністративної відповідальності за недотримання таких будівельних норм. Пропонується збільшити розмір штрафів посадових осіб за прийняття в експлуатацію об'єктів, зведених з порушенням законодавства.

У роботі звертається увага на необхідність встановлення додаткових гарантій забезпечення сімей, які виховують дітей-інвалідів, а також дітей-інвалідів, які повернулися з будинків-інтернатів, належним житлом. Пропонується встановлення у законодавстві критеріїв для визначення доступності житла для сімей з дітьми-інвалідами або надання їм житла безкоштовно; основною гарантією повинно стати право сімей, які виховують дітей-інвалідів і потребують поліпшення житлових умов, на отримання житла поза чергою. Автором пропонується внести зміни до ст. 32 Закону України “Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні” та викласти її у наступній редакції: “За інвалідами, влаштованими у будинки-інтернати або в інші установи соціальної допомоги, зберігається житлова площа на протязі усього терміну їх перебування в будинках-інтернатах. Нагляд за житлом інваліда на весь час утримання його в установах соціальної допомоги здійснюється особою, яка призначається органом праці та соціального захисту населення. У разі злочі такого житла в оренду, отримані кошти передаються інваліду”.

У дисертації відзначається, що пріоритетними питаннями у сфері соціально-побутового забезпечення дітей-інвалідів є: доступність суспільних об'єктів і споруд, повітряного, наземного, морського транспорту; забезпечення сімей з дітьми-інвалідами належним житлом; забезпечення індивідуальними технічними засобами реабілітації; транспортне обслуговування.

Автором визначаються причини недосконалого соціального-побутового забезпечення дітей-інвалідів в Україні та пропонуються заходи щодо вирішення актуальних проблем в цій сфері.

У підрозділі 2.3 “Медичне забезпечення дітей-інвалідів” аналізуються види медичного забезпечення дітей-інвалідів.

У дисертації пропонується авторське визначення поняття „медичне забезпечення дітей-інвалідів”, наголошується на необхідності медичного забезпечення дітей-інвалідів, особливо малюків, на тому ж рівні, що й інших членів суспільства.

Важливим питанням у сфері медичного забезпечення, що потребує негайного вирішення, є гарантованість безоплатної медичної допомоги дітям-інвалідам у державних та комунальних закладах охорони здоров'я.

У роботі звертається увага на порушення конституційного права дітей-інвалідів на охорону здоров'я, медичну допомогу та пропонується встановлення додаткових гарантій реалізації зазначених прав.

Особлива увага в роботі звертається на систему медичної реабілітації дітей-інвалідів в Україні та необхідність її удосконалення. У дисертації відзначається, що медичне забезпечення дітей-інвалідів повинно складатися з надання послуг не тільки фізіологічного, а й психологічного характеру.

Значна увага приділяється стану оздоровлення дітей-інвалідів. Автором робиться висновок про те, що одним з найважливіших питань медичної допомоги дітям-інвалідам є організація санаторно-курортного оздоровлення та лікування, у зв'язку з чим пропонуються заходи щодо удосконалення системи оздоровлення дітей-інвалідів.

Третій розділ “Права і гарантії дітей-інвалідів у сфері освіти і праці” складається з двох підрозділів. У підрозділі 3.1 “Соціальний захист дітей-інвалідів під час навчання” досліджується реалізація права дитини-інваліда на отримання освіти у дошкільних, середніх, професійно-технічних, вищих навчальних закладах, дистанційне навчання та індивідуальне навчання вдома.

Визнання принципу рівних можливостей у сфері початкової, середньої та вищої освіти для дітей та молоді позначилось у можливості у багатьох країнах світу спільного навчання дітей-інвалідів із здоровими дітьми. У роботі наголошується на необхідності забезпечення в Україні рівності освітніх можливостей здорових дітей та дітей-інвалідів. У дисертації аналізується зарубіжний досвід отримання освіти дітьми-інвалідами.

Автором вносяться пропозиції щодо удосконалення національного законодавства у сфері отримання освіти дітьми-інвалідами, а також проекту Закону України “Про освіту осіб з обмеженими можливостями здоров'я (спеціальну освіту)”, прийнятого у першому читанні.

У роботі пропонується зараховувати дітей-інвалідів, які бажають навчатися у вищих навчальних закладах, лише за наслідками співбесіди, з метою відбору тих, хто дійсно зможе навчатися за станом свого здоров'я.

Необхідним є бронювання місць при прийомі до професійно-технічних та вищих навчальних закладів дітей-інвалідів, які бажають навчатися, і це навчання не протипоказане їх здоров'ю, оскільки у більшості випадків навчання для цих дітей є єдиною надією та стимулом до життя.

Вирішення проблем дітей-інвалідів, зокрема тих, які навчаються й виховуються у спеціальних загальноосвітніх закладах, ускладнюється недостатнім і нестабільним фінансуванням. Найважливішими питаннями у сфері освіти, що потребують негайного вирішення, є гарантованість доступності та безоплатності освіти для учнів та студентів, які є інвалідами, створення належних умов для їх інтегрованого навчання в загальних освітніх закладах.

Гарантіями при отриманні дітьми-інвалідами освіти є: закріплення права на освіту Конституцією України; можливість набути освіту на рівні, що відповідає їх здібностям і можливостям; гарантованість Конституцією доступності та безоплатності освіти у державних та комунальних навчальних закладах; законодавчо визначене коло навчальних закладів, у яких діти-інваліди утримуються за рахунок держави; законодавче встановлення пільг при зарахуванні дітей-інвалідів до навчальних закладів.

У підрозділі 2.2 “Соціальний захист дітей-інвалідів під час трудової діяльності” аналізуються висловлені в літературі точки зору щодо визначення поняття “працевлаштування інвалідів” та його сутності, пропонується авторське визначення поняття “працевлаштування дітей-інвалідів”. У роботі аналізуються міжнародно-правові акти щодо захисту дітей-інвалідів від найгірших форм експлуатації, а також акти національного законодавства у сфері праці неповнолітніх.

Феномен дитячої праці взагалі має декілька аспектів: філософський, соціологічний, психологічний, економічний і юридичний. Юридичний аспект праці дітей-інвалідів полягає у виявленні системи суспільних відносин у сфері праці дітей-інвалідів і виробленні ефективного юридичного механізму їх регулювання.

Питання працевлаштування дітей-інвалідів ще не були предметом спеціального дослідження, відсутні статистичні дані про використання їхньої праці. Втім, у сучасних умовах переважна більшість таких дітей не можуть працювати внаслідок стану здоров'я, деякі з них не мають професії, ніколи не працювали, тому не можуть на рівних конкурувати на ринку праці.

У роботі відзначається, що на практиці неоднозначно трактуються права та обов'язки роботодавців, Фонду соціального захисту інвалідів та

інших органів стосовно працевлаштування інвалідів, що є причиною виникнення спорів. Особлива увага приділяється судовому порядку вирішення спорів про недотримання на підприємствах нормативів робочих місць для працевлаштування інвалідів.

Автором визначаються фактори, що перешкоджають працевлаштуванню дітей-інвалідів, та сформульовані пропозиції щодо внесення змін до чинного законодавства з метою встановлення для дітей з обмеженими можливостями додаткових гарантій зайнятості (надання державних субсидій підприємствам, які використовують працю інвалідів для створення належних умов праці інвалідів, пільг щодо оподаткування інвалідів, внесків у фонди соціального страхування; проведення конкурсів “Кращий дитячий парароботодавець” та ін.).

ВИСНОВКИ

У **Висновках** викладаються найбільш важливі теоретичні положення дисертаційного дослідження, формуються пропозиції щодо удосконалення правового забезпечення соціального захисту дітей-інвалідів, основними з яких є:

1. З урахуванням міжнародних стандартів, позитивного досвіду зарубіжних країн у національному законодавстві доцільно застосовувати замість терміну “дитина-інвалід” термін “дитина з обмеженими можливостями”. Останню можна визначити як дитину зі стійким розладом функцій організму, спричиненим захворюванням, травмою або вродженими вадами розумового чи фізичного розвитку, що зумовлюють обмеження її нормальної життєдіяльності, порушення в розвитку, труднощі в самообслуговуванні, спілкуванні, навчанні, оволодінні в майбутньому професійними навичками, яка потребує особливої турботи та першочергового забезпечення необхідною соціальною допомогою і захистом.

2. Дитину-інваліда відрізняють від дорослих інвалідів наступні ознаки:

- захворювання та інвалідизація дитини-інваліда внаслідок невдалих пологів матері, превентивних заходів (щеплення тощо);

- можливість повного або часткового вилікування внаслідок розвитку та росту дитини;

- потреба дитини-інваліда в особливому та першочерговому захисті і підтримці через свій вік та певні обмеження розумового або фізичного розвитку.

3. Соціальний захист дітей-інвалідів – це система гарантованих державою економічних, соціальних та правових заходів, що забезпечують

дітям з обмеженими можливостями умови для подолання та компенсації існуючих у них обмежень шляхом надання необхідної допомоги, матеріального обслуговування, соціально-побутового, медичного забезпечення та створюють умови для отримання ними освіти, професійної підготовки, забезпечення зайнятості, з метою створення рівних можливостей у суспільному житті з іншими громадянами.

4. Складовими механізму соціального захисту дітей-інвалідів є:

- матеріальне, соціально-побутове і медичне забезпечення дітей-інвалідів;
- здобутті освіти на рівні, що відповідає їхнім здібностям і можливостям, професійній підготовці;
- допомога у працевлаштуванні;
- розробка та реалізація державних програм із соціального захисту дітей-інвалідів;
- створення умов для безперешкодного доступу дітей-інвалідів до соціальної інфраструктури.

5. З метою удосконалення соціального захисту дітей-інвалідів пропонується внесення наступних змін до чинного законодавства:

- ввести групи інвалідності у дітей, у зв'язку з чим Міністерству охорони здоров'я України спільно із Міністерством праці та соціальної політики України слід затвердити Інструкцію про встановлення груп інвалідності у дітей, в якій передбачити, крім переліку медичних захворювань та патологій, також перелік соціальних факторів, які можуть внаслідок хвороби чи патології спричинити (чи вже спричиняють) обмеження можливостей дітей-інвалідів брати участь в житті суспільства нарівні з іншими дітьми;

- створити єдину систему обліку та аналізу дитячої інвалідності та її окремих показників – Регістр дітей-інвалідів;

- заборонити приватизацію і перепрофілювання спеціалізованих дитячих санаторно-курортних установ для інших потреб;

- прийняти Закон України "Про соціальний захист дітей з обмеженими можливостями", в якому передбачити право дітей-інвалідів на соціальний захист та механізм забезпечення державою такого захисту. Пріоритетними сферами суспільного життя, в яких діти-інваліди повинні отримувати державну підтримку та допомогу, повинні стати охорона здоров'я, соціальні послуги, освіта, зайнятість. В Законі потрібно передбачити форми соціального захисту дитини-інваліда, гарантії права дітей-інвалідів на соціальний захист, відповідальність за невиконання чи неналежне виконання положень Закону.

6. Важливою гарантією державного захисту дитини з обмеженими можливостями при її соціальному забезпеченні повинен стати судовий

захист порушених прав. У зв'язку з цим необхідно забезпечити поінформованість сімей з дітьми-інвалідами про їх права та доступність звернення представників дітей-інвалідів до суду за захистом конституційного права на соціальний захист. Доцільно вилучити з Переліку видів підприємницької діяльності, яка підлягає ліцензуванню, професійну діяльність при наданні соціальних послуг.

7. Для забезпечення достатнього життєвого рівня дітей-інвалідів, додержання їх прав і свобод необхідно вжити наступних заходів:

- рівень прожиткового мінімуму для різних категорій населення слід затверджувати не на цілий рік, а переглядати декілька разів на рік;

- довести рівень соціальної допомоги спочатку до рівня прожиткового мінімуму, а потім підняти вище. Неприпустимим є положення, при якому розмір соціальної допомоги для дитини-інваліда визначається у відсотковому відношенні до прожиткового мінімуму, що фактично дискримінує дитину-інваліда;

- передбачити надання соціальної допомоги дітям-інвалідам залежно від важкості інвалідності, соціальних факторів, ступеня потреби у соціальному захисті; надання допомоги на догляд за дитиною-інвалідом залежно від важкості захворювання дитини-інваліда та майнового становища сім'ї;

- передбачити в Законі України “Про державну соціальну допомогу інвалідам з дитинства та дітям-інвалідам” розмежування демографічних груп “діти до 6 років” та “діти від 6 до 18 років”.

8. У нормативно-правових актах, які регулюють встановлення інвалідності у дітей, необхідно передбачити обов'язкову розробку індивідуальної програми реабілітації дітей-інвалідів при винесенні рішення про встановлення їм інвалідності. В цій програмі слід передбачати заходи з медичної, соціальної і професійної реабілітації, у тому числі раннє проведення профорієнтаційних заходів, а також контроль за реалізацією призначених реабілітаційних заходів для кожної конкретної дитини-інваліда.

9. Для забезпечення ефективного контролю за дотриманням прав дітей, в тому числі дітей-інвалідів, та забезпечення їхнього соціального захисту доцільно прийняти Закон України “Про Уповноваженого з прав дитини”, яким запровадити функціонування загальнодержавного і регіональних уповноважених з прав дитини.

10. З метою повного та всебічного забезпечення соціального захисту дітей-інвалідів державі необхідно збільшувати функціонування мережі неурядових організацій, які надають підтримку та допомогу дітям-інвалідам, стимулювати діяльність таких організацій шляхом надання їм різного роду пільг та компенсацій.

11. Види матеріального забезпечення, яке надається дітям-інвалідам, можливо класифікувати залежно від: періодичності виплати, форми надання, суб'єкта отримання, джерел фінансування, юридичного факту, при встановленні якого надається забезпечення.

12. З метою забезпечення конституційного права дитини-інваліда на освіту необхідно прийняти Закон України “Про освіту осіб з обмеженими можливостями здоров'я (спеціальну освіту)”, який надасть можливість інвалідам отримувати освіту на рівні, що відповідає їхнім здібностям і можливостям.

13. Важливим питанням є фінансове та матеріально-технічне забезпечення державних програм із соціального захисту дітей-інвалідів у сфері освіти, тому необхідно передбачити їх фінансування в Законі України “Про Державний бюджет”.

14. В Законі України “Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні” та в Умовах прийому до вищих навчальних закладів слід передбачити норму про зарахування дітей-інвалідів до вищих навчальних закладів за співбесідою, але за умови, що ця дитина дійсно зможе надалі навчатися і таке навчання не зашкодить її здоров'ю.

15. З метою стимулювання роботодавців до працевлаштування дітей з обмеженими можливостями доцільно встановити пільги щодо їх господарської діяльності, розробити та затвердити Положення про подяку кращому дитячому парароботодавцю.

16. В Законі України “Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні” необхідно передбачити механізм працевлаштування осіб з обмеженими можливостями, порядок проведення атестації робочих місць, а також встановити обов'язок роботодавця щодо працевлаштування інвалідів у межах встановленої квоти робочих місць.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРОМ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

1. Тарасенко В.С. Соціальний захист дитини у міжнародно-правових актах // Актуальні проблеми держави і права: Зб. наукових праць. Вип. 11. – Одеса: Юрид. літ., 2001. – С.320-322.
2. Тарасенко В.С. Закон України “Про охорону дитинства”: пропозиції щодо вдосконалення // Актуальні проблеми політики: Зб. наукових праць. Вип.12. – Одеса: Юрид. літ., 2001. – С. 737-744.
3. Тарасенко В.С. До питання про доцільність запровадження в Україні посади Уповноваженого з прав дитини // Актуальні проблеми держави і права: Зб. наукових праць. Вип.18. – Одеса: Юрид. літ., 2003. – С. 737-741.

4. Тарасенко В.С. Щодо правового визначення “дитина-інвалід” // Захист соціальних та економічних прав людини: Міжнародні стандарти і законодавство України: Матеріали науково-практичної конференції. – Ч.ІІ. – К., 2004. – С. 91-93.
5. Тарасенко В. Как правильно трудоустроить инвалида // Юридическая практика. – 2004. – №51(365). – 21 декабря.

АНОТАЦІЯ

Тарасенко В.С. Правове забезпечення соціального захисту дітей-інвалідів в Україні. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.05 – трудове право; право соціального забезпечення. – Одеська національна юридична академія, Одеса, 2005.

Дисертація присвячена комплексному дослідженню теоретичних та практичних проблем соціального захисту дітей-інвалідів у сучасних умовах. В роботі розроблені окремі теоретичні та організаційно-правові засади юридичного механізму соціального захисту дітей-інвалідів в Україні.

Визначено поняття “дитина з обмеженими можливостями”, “соціальний захист дитини-інваліда”, “матеріальне забезпечення дітей-інвалідів”, “соціально-побутове забезпечення дітей-інвалідів”, “медичне забезпечення дітей-інвалідів”, “працевлаштування дітей-інвалідів”, а також ознаки, які притаманні дітям-інвалідам.

Вперше у вітчизняній науковій літературі досліджено матеріальне, соціально-побутове та медичне забезпечення дітей-інвалідів, їх права та гарантії у сфері освіти і праці. Аналізується діяльність омбудсменів (Уповноважених з прав дитини) в зарубіжних країнах та обґрунтовується необхідність запровадження такого інституту в Україні.

Визначені основні напрямки удосконалення чинного законодавства України щодо соціального захисту дітей-інвалідів та практики його застосування.

Ключові слова: інвалідність, дитина-інвалід, дитина з обмеженими можливостями, соціальне забезпечення, соціальний захист.

АННОТАЦИЯ

Тарасенко В.С. Правовое обеспечение социальной защиты детей-инвалидов в Украине. – Рукопись

Диссертация на соискание научной степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.05 – трудовое право; право социального обеспечения. – Одесская национальная юридическая академия, Одесса, 2005.

Диссертация посвящена исследованию проблем правового обеспечения социальной защиты детей-инвалидов в Украине в современных условиях.

В диссертации разработаны отдельные теоретические и организационно-правовые основы юридического механизма социальной защиты детей-инвалидов; определены и обоснованы научные понятия, которые дополняют категориальный аппарат науки права социальной защиты Украины.

В работе обоснована необходимость установления групп инвалидности у детей, разработки индивидуальной программы реабилитации ребенка-инвалида при установлении инвалидности. Предложено принятие Инструкции об установлении групп инвалидности у детей.

Особое внимание уделено международным актам, предусматривающим право детей с ограниченными возможностями на социальную защиту. Анализируется деятельность омбудсменов (уполномоченных по правам ребенка) в разных странах и обосновывается необходимость введения такого института в Украине.

В работе впервые на диссертационном уровне исследованы правовые аспекты формирования системы социальной защиты детей-инвалидов, роль государства в этой сфере. Подчеркнута важность законодательного закрепления равных прав и возможностей детей-инвалидов на медицинское, социальное обеспечение, получение образования, трудоустройство.

Анализируется современное состояние предоставления социальной защиты детям-инвалидам путем исследования правовых аспектов материального, социально-бытового и медицинского обеспечения данной категории детей.

На основе анализа действующего законодательства проведена классификация видов материального обеспечения детей-инвалидов по следующим основаниям в зависимости от: периодичности выплаты, формы предоставления, субъекта получения, источников финансирования, юридического факта, при наступлении которого предоставляется обеспечение.

Значительное внимание уделено вопросам получения детьми-инвалидами образования, а также профессиональной подготовки и дальнейшего их трудоустройства. Анализируется практика некоторых зарубежных стран в сфере реализации права детей-инвалидов на образование.

Учитывая, что значительная часть детей-инвалидов занята на теневом рынке труда, обоснована необходимость установления механизма поощрения работодателей при трудоустройстве детей с ограниченными возможностями.

В работе обращено внимание на необходимость принятия Закона Украины “О социальной защите детей с ограниченными возможностями”, который предусматривал бы не только право таких детей на социальную защиту, но и механизм ее государственного обеспечения. В диссертации сформулированы и другие предложения по совершенствованию действующего законодательства в сфере социальной защиты детей-инвалидов.

Ключевые слова: инвалидность, ребенок-инвалид, ребенок с ограниченными возможностями, социальное обеспечение, социальная защита.

ANNOTATION

Tarasenko V.S. Legal provision of social security for handicapped children in Ukraine. – Manuscript

The dissertation on gaining of a Candidate of Science (Law) degree (Ph. D.), on specialty 12.00.05 – labour law; law of social security. – Odessa National Academy of Law, Odessa, 2005

The dissertation provides a complex examination of theoretical and practical problems of handicapped children social protection under existing conditions. The work presents some theoretical and organizational-legal foundations of juridical mechanism for social protection of handicapped children in Ukraine.

The thesis elucidates the definitions of “a child with the limited abilities”, “social protection of a handicapped child”, “material care for handicapped children”, “social domestic care for handicapped children”, “medical care for handicapped children”, “job placement of a handicapped children” and also considers features characteristics for handicapped children.

For the first time in the native scientific literature social domestic, material and medical care for handicapped children, their rights and guarantees in the sphere of education and labour are analyzed.

In the dissertation an ombudsmen’s activity (an activity of the Attorney in child’s rights) in foreign states is analyzed and the necessity to introduce such an institution in Ukraine is explained.

The main directions of further improvement to the current Ukrainian legislation concerning social security for handicapped children are offered including some practical types.

Key words: the disability, a handicapped child, a child with the limited abilities, social security, social protection.